

in maritime educational institutions during the researched period were: a combined lesson, practical classes, laboratory work, consultations, Olympiads, themed evenings, quizzes and wall newspaper contests. Among the innovative methods of cadets' training of maritime educational institutions, a special place was occupied by programmed learning. For the researched period, the active use of technical facilities in the teaching and educational process on physical-mathematical disciplines is also characteristic.

The author comes to the conclusion that at the researched period it has been given to the physical-mathematical training of specialists for any branch of human activity special attention not only within the educational institution but also at the national level. Maritime educational institutions were refocused to including the educational materials containing the latest achievements of science and technology in the curricula on mathematics, physics, and chemistry. The teachers of physical-mathematical disciplines of maritime educational institutions tried to enhance the role of independent work of students in the study of the above disciplines, improved the combination of theoretical learning and practical training.

Key words: physical-mathematical training, maritime educational institution, programmed learning, technical teaching facilities.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 371.671:811.161.2

Султанова Н. В.*

ВИТОКИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ В УКРАЇНІ (20-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті схарактеризовано історичні витоки соціального виховання дітей у закладах інтернатного типу у 20-ті роки ХХ століття в Україні. Розглянуто особливості функціонування та структуру дитячого будинку, дитячого містечка, визначено мету, основні завдання соціального виховання дітей у них. Обґрунтовано методологічне підґрунтя, на якому будується соціально-виховна робота з дітьми, які зростають поза родиною. Розкрито особливості практичного втілення ключових аспектів соціального виховання дітей. Проаналізовано політичні, соціально-економічні та організаційно-методологічні умови, що сприяли ефективності використання педагогічних технологій соціального виховання дітей в історії української педагогічної думки.

Ключові слова: соціальне виховання, заклади інтернатного типу, дитячий будинок, методи виховання, суспільний характер виховання, дисципліна, дитячі містечка.

Реформування інтернатних закладів освіти в Україні сьогодні має відбуватися в напрямку пошуку доцільних форм утримання дітей, розроблення та практичного обґрунтування нових варіантів змісту дидактики, пошуку й застосування ефективних набутків соціального виховання дітей. Проте багатогранність і складність завдань, що стоять сьогодні перед суспільством, вимагають від органів освіти нестандартних підходів до розв'язання означених проблем. За таких умов актуальним є звернення до ретроспективного аналізу витоків соціального виховання дітей у теорії та практиці української педагогічної думки періоду стійкого розвитку, розширення та функціонування інтернатних закладів освіти.

Як відомо, складовою та необхідною передумовою соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інтеграції їх у соціальне середовище з метою повноцінного функціонування в ньому є соціальне виховання, що означає «систему соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння дітьми й молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної

*© Султанова Н. В.

соціально направленої поведінки» [6, с. 25].

Істотний вплив на систему соціального виховання дітей інтернатних установ в Україні справили державно-політичні та соціально-економічні трансформації 20-х рр. ХХ століття. Це переломний період в історії української педагогічної думки, період перебудови всього соціально-економічного устрою держави, руйнації старих освітніх парадигм і соціально-педагогічних відносин. Проте в цей час виникають і специфічні проблеми, зумовлені зміною системи цінностей, соціальних пріоритетів і життєвих орієнтирів, і діти внаслідок сирітства, соціальної вразливості, занедбаності та інших проблем були поставлені в ситуацію соціальної адаптації до принципово нових умов життя.

Розробленням ідей соціального виховання дітей свого часу займалися такі дослідники та громадські й політичні діячі системи освіти, як С. Ананьїн, П. Блонський, Г. Гринько, М. Грищенко, М. Гриценко, В. Дурдуківський, В. Дюшен, В. Зіньківський, О. Залужний, О. Музичеко, А. Макаренко, Я. Мамонтов, О. Попов, Я. Ряппо, С. Русова, М. Скрипник, К. Ушинський, Я. Чепіга, С. Шацький, Е. Яновська та ін. Сучасна доба реформування системи шкільної освіти, збільшення та загострення проблем соціально незахищеної категорії дітей не викликає сумніву в актуальності відродження позитивного досвіду соціального виховання. За умови критичного переосмислення історичних витоків його розвитку в інтернатних закладах країни стає очевидним прогностичне значення ретроспективного аналізу основних концептуальних положень. Адже виявлення спадкоємності ідей, що стосуються позитивних сторін соціального виховання, надасть змогу визначити орієнтири його запровадження в сучасних умовах інтернатної освіти.

Мета статті – виявити і схарактеризувати історичні витоки соціального виховання дітей у закладах інтернатного типу в Україні в 20-ті рр. ХХ ст.

Як відомо, основою радянської системи народної освіти в Україні було суспільне виховання. Воно здійснювалося в дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, школах і групах подовженого дня, в інтернатних установах та інших навчально-виховних закладах за активної участі й в інтересах усього українського суспільства. Узагалі, історія розвитку радянської системи освіти і виховання, як зазначає А. Бондар, «це історія боротьби не лише за кількісне зростання кількості шкіл, дошкільних і позашкільних закладів, але й перебудову змісту, форм і методів навчання та виховання» [1, с. 5-7].

До Жовтневої революції на території України існували різні типи закладів інтернатного типу – виховні будинки, сирітські будинки, притулки та ін. На той час усі вони були підпорядковані не Міністерству освіти, а Міністерству соціального забезпечення. Таке підпорядкування позначалося й на характері навчально-виховної діяльності цих установ, головним завданням яких було не виховання дітей, а догляд за ними, надання їм матеріальної допомоги, необхідної для життя й фізичного розвитку. Громадянська війна та відповідні її наслідки призвели ці заклади до повного занепаду. Частина з них з причин відсутності матеріального забезпечення було закрито зовсім, а їхні вихованці поповнили лави безпритульних і малолітніх злочинців. Піклування про таких дітей постало в центрі уваги органів освіти й органів соціального забезпечення.

У перші роки радянської влади в українській республіці за досвідом будівництва радянської системи народної освіти в Російській Федерації почали розроблятися нові документи, постанови та декларації, що змінювали організаційну структуру і зміст навчання й виховання молодшого покоління. Проте українські педагоги й політичні діячі намагалися йти дещо своїм шляхом і робили низку серйозних помилок щодо розвитку народної освіти в країні. Такою серед інших була й ідея запровадження «соціального виховання», в якій основне місце відводилося не школі й сім'ї, а дитячому будинку. Система «соціального виховання» на перше місце ставила не оволодіння знаннями основ наук, а підготовку молоді до праці, тобто трудове виховання.

Отже, починаючи з 1919 року, на рівні держави було взято курс на запровадження системи соціального виховання дітей в інтернатних закладах країни. Разом із цим

нівелювалася роль і місце сім'ї, відділами соціального виховання підкреслювалася її неспроможність виховувати громадянина радянської республіки.

У лютому 1919 року в Москві відбувся I Всеросійський з'їзд діячів з охорони дитинства, скликаний Народним Комісаріатом соціального забезпечення, який розглянув питання організації суспільного виховання в закладах інтернатного типу. А. Єлізарова, завідувачка відділу охорони дитинства Народного Комісаріату соціального забезпечення, заявила, що «не повинно бути знедолених, «нічий» дітей. Усі діти – діти всієї держави. В них наше майбутнє, вони повинні здійснити ті ідеали, в ім'я яких ми зламали старий лад і почали тепер спішно будувати новий» [8, с. 6]. Найкращими типами закладів для розв'язання проблеми «соціального, державного виховання», «проблеми соціального і державного забезпечення дітей» було визначено дитячі будинки, дитячі трудові колонії, комуни, будинки сімейного типу. А. Єлізарова запропонувала докорінно змінити життя дитячих установ: «виховання в наших дитячих будинках ставиться на трудовий початок. Штат найманого персоналу скорочується до мінімуму. В ідеалі – повне самообслуговування дітей, домоводство без найманої прислуги. Старі, казармового типу притулки відкидаються нами. Кращими вважаємо будинки сімейного типу» [там само].

Декларація про соціальне виховання дітей (1 липня 1920 р.) містила методичні поради щодо основ організації та структури дитячого будинку в системі соціального виховання. Він мав будуватися за принципом сім'ї, а не віку, з кількістю вихованців, що не перевищувала 24 осіб. Передбачалося, що всі роботи в ньому мали виконуватися членами дитячого будинку залежно від сил і здібностей вихованців. У Декларації підкреслювалося, що дитячий будинок – це не закритий навчальний заклад, і всі необхідні знання дитина має одержувати в загальнодержавних культурно-освітніх закладах, зливаючись із загальним дитячим середовищем [3, с. 2-4].

У червні 1921 р. Наркомос України опублікував у «Пораднику по соціальному вихованню дітей» інструкцію під назвою «Система соціального виховання дітей УРСР», обов'язкову для виконання всіма органами народної освіти на місцях. Головною метою соціального виховання, як зазначалося в інструкції, було «виховання нової людини, що почуває себе істотою, пов'язаною з трудовим комуністичним суспільством», і щоб досягти означеної мети, необхідно «забезпечити дитину всім необхідним для її життя і розвитку», «правильно й досить широко поставити громадське виховання дитини... виховання її для суспільства» [10, с. 24-28].

Г. Гринько, який перебував з 1920 р. по 1923 р. на посаді наркома освіти і займався питаннями розбудови української системи народної освіти, тлумачив соціальне виховання як загальну організацію дитинства, облаштування колективного життя всього дитячого населення країни.

Дітей, які не мають батьків, і тих, «яким існуюча сім'я не в силі дати всього, що належить дитині по праву», мусить взяти на виховання «нова сім'я, новий соціальний організм – робітничо-селянська держава» Тому соціальне виховання стає вихованням не тільки «для суспільства, а й силою суспільства» [10, с. 25].

У цей період відкриваються різні заклади системи соціального виховання дітей – школи-клуби, дитячі будинки неповного дня, заклади охорони дитинства та інші. Основними закладами системи соціального виховання вважався дитячий будинок, який міг бути постійним і денним. Постійний дитячий будинок – це був заклад, у якому діти постійно проживали й виховувалися. Він був призначений для дітей-сиріт і напівсиріт. Організація життя в такому інтернатному закладі була, як зазначалось у Пораднику по соціальному вихованню, безперервна (постійна) як для всього закладу, так і для кожної дитини від 4 до 15 років. Така форма у 13 пункті цього документа про систему соціального виховання вважалася найвищою, а в майбутньому – і єдиною.

Денний дитячий будинок приймав дітей щодня, проте на певний період часу (відвідування дитячого садку, дитячого клубу, школи або школи-клубу). У будь-якому

з цих закладів хлопчики й дівчатка мали виховуватися разом. Замість звичного поняття «шкільний рік» тут вводилося поняття «виховний період» [10, с. 28].

Швидкість зростання кількості закладів соціального виховання залежала передусім від колекторів, які здійснювали індивідуальне дослідження і розподіл дітей по дитячим будинкам.

10 червні 1920 року постановою Наркомосу України крім постійно діючих і денних дитячих будинків у всіх губернських містах і великих промислових центрах України передбачалося організувати «відкриті дитячі будинки». Вони запроваджувалися як допоміжні дитячі заклади, основним призначенням яких було органічно пов'язати між собою органи Наркомосу та «дітей вулиці», стати для них проміжним щаблем для переходу цих дітей до постійного дитбудинку.

Цей період характеризується бурхливим зростанням кількості дитячих будинків різного типу. Воно пояснювалося необхідністю надання допомоги десяткам тисяч безпритульних дітей. За два роки, від початку 1920 до початку 1922 р., кількість дитячих будинків в Україні збільшилося майже в 6 разів, а кількість вихованців у них – з 20 тис. до 104,7 тисяч, або в 5,5 разів. Мережа дитячих будинків зростала, з одного боку, завдяки відкриттю нових, а з іншого – за рахунок реорганізації дитячих садків, а іноді і шкіл в інтернатні заклади такого типу. Як наслідок, у деяких губерніях (Харківській, Київській) зменшилась кількість шкіл і дитячих садочків разом зі збільшенням кількості дитячих будинків.

О. Попов, виступаючи з докладом на III Всеукраїнській нараді з освіти (15-30 червня 1921 року) з теми «Система соціального виховання дітей УСРР» завданнями системи вважав «виховання нової людини, людини-комуніста, гармонійно розвиненої людської особи, що почуває себе органічно пов'язаною з новим комуністичним суспільством» [2, с. 13].

В. Дюшен у лекціях про соціальне виховання наголошує: «Однією з вимог соціалістичної програми в Радянській Україні є те, щоб усі діти виховувалися за рахунок держави, і щоб усі отримували однакове виховання, починаючи з перших днів життя дитини і закінчуючи її повноліттям. Турбота про дітей має лежати не на їх батьках, а на державі...» [4, с. 2-3], що закріплює помилкові ідеї розпаду та неспроможності сім'ї у справах виховання дітей.

Переконливо суперечать позиціям пріоритетності соціального виховання в інституційних закладах і критикують «Декларацію народного комісаріату освіти УРСР про соціальне виховання» українські педагоги В. Зеньковський, Я. Мамонтов та ін. Вони наголошують на необхідності співпраці державних закладів утримання та виховання дітей з сім'єю, «встановлення раціональних відносин між цими двома необхідними факторами соціального виховання» [5; 7].

Проте ідея соціального виховання дітей за Декларацією 1920 року проіснувала в Україні недовго. Причиною цього було тяжке економічне становище в країні. Народне господарство України, як й інших республік, було розорене. Залізничний транспорт виведено з ладу, затоплено більшість шахт і рудників Донбасу, зруйновано багато фабрик і заводів, а ті, що не були зруйновані, стояли, бо не було палива, електроенергії, сировини. Населення міст і робітничих центрів голодувало. Становище з продовольством загострило посухи 1920-1921 рр. Неврожаєм були охоплені 34 губернії з населенням 30 млн. осіб. З Поволжя понад 100 тис. дітей було перевезено в Україну. Їх розміщували в дитячих будинках як інтернатного типу, так і спеціально створених дитячих будинках і містечках для голодуючих дітей [1].

Відповідно питання навчання й виховання в них дітей викликали багато суперечок, адже головною метою утримання в них дітей, була «організація колективного життя дітей», «яка б виховала і підготувала дитину до професійної освіти» [10, с. 24].

У період бурхливого розвитку мережі закладів соціального виховання, крім дитячих будинків в Україні, створювалися так звані дитячі містечка й колонії, а також навчально-

виховні заклади для дітей з фізичними або психічними вадами.

Дитячі містечка були ефективною формою роботи з безпритульними дітьми. Вони здебільшого створювалися на околиці міста, поруч з фабриками, заводами або в сільській місцевості. Мали у своїй структурі декілька споруд, відповідно для дітей різних вікових груп (від 4 до 15 років). Гуртожитки зазвичай розділялися на дошкільні (для дітей 4-7 років), шкільні (8-12 років) і підліткові (13-15 років). Шкільні заняття проводилися в центральних школах, а клубні – відповідно в центральних клубах для молоді. Основну роль у житті дитячих містечок відігравала праця; вихованці займалися самообслуговуванням і самозабезпеченням.

Одним із найкращих закладів соціального виховання в республіці стало «Дитяче містечко» в м. Одесі. Його основним завданням було «врятувати безпритульних дітей, жертв імперіалістичної та громадянської війни від голоду і холоду, і виховати з них свідомих громадян радянського суспільства» [9, с. 191-197]. До його складу входили дитячі комуни шкільного й дошкільного типу, а також інші заклади, які всі разом становили комуни «Містечка». Затвердження Наркомосом України «Положення про «Дитяче містечко» Одеської Губнаросвіти» відбулося 5 жовтня 1920 року, офіційне відкриття – через місяць, і вже 1921 року воно об'єднувало 16, а через рік – 23 дитячих заклади (15 дитячих будинків, допоміжну школу, два ізолятори, колектор тощо), у яких перебувало 1664 вихованці, працювало 314 учителів, вихователів та іншого обслуговувального персоналу.

Основна увага приділялася в містечку трудовим процесам і створенню первинних колективів, які організовувалися здебільшого за віковим принципом. Дітей залучали до самообслуговування та участі в різноманітній суспільно корисній праці – прибирання приміщень, заготівлі палива, доставки продуктів з продовольчих баз, до роботи на кухні, в саду і на городі. Працювали не всі, але привчали працювати всіх. Діти в містечку займалися сільським господарством – розведенням птахів, свиней, на власній молочній фермі корів; вирощували зерно, овочі та ін. Улітку, коли в школах і майстернях було менше роботи, активно працював клуб з політичними, драматичними, хімічними, природознавчими, художніми, літературними, музичними гуртками. Проте робота клубу ускладнювалася відсутністю необхідної кількості кваліфікованих клубних працівників.

Навчально-виховна робота проводилася в школах і клубі. Серед форм виховної роботи найбільшою популярністю серед дітей користувалися свята й екскурсії (виробничі, геологічні, краєзнавчі та ін.). Проте якість навчання викликала сумніви. Для проведення повноцінних занять не було ні можливостей, ні відповідних умов. Не вистачало ні підручників, ні чітких настанов щодо проведення навчальних занять. Основним методом організації занять педагоги вважали бесіди «рідною мовою про навколишній світ (надавали відомості з природознавства, географії, астрономії і т. ін.) за спостереженнями в цих галузях», сюди ж включалися вимірювання, лічба, «читання на рідній мові та декламації». Післяобідній час відводився для занять у гуртках, бесід та ін.

Незважаючи на несприятливі умови роботи, «Дитяче містечко» м. Одеси стало одним із кращих закладів соціального виховання в республіці у 20-х рр. ХХ століття.

Питання про місце і роль дитячих містечок у системі соціального виховання обговорювалися на II Всеукраїнській нараді завідуючих відділами народної освіти в лютому 1924 р. Ставлення було неоднозначним. Значних сумнівів у промовців викликала неписьемність та ізольованість дітей від життя.

Понад половину коштів, які передбачалися на витрати народної освіти, займало утримання дитячих будинків та інших закладів інтернатного типу, кількість яких з грудня 1920 по січень 1924 року в республіці невпинно зростала.

Унаслідок такого становища держава не мала можливості утримувати заклади народної освіти, і більшість із них поступово переводилась на місцевий бюджет, який у свою чергу не міг забезпечувати наявну мережу освітніх закладів системи соціального

виховання. Відтак частину з них було передано підприємствам, професійним та іншим організаціям, а також на утримання батьків. Відділи народної освіти були змушені піти на створення так званих «договірних шкіл» і введення тимчасової плати за навчання дітей. У республіці почалося скорочення мережі шкіл та інших установ народної освіти. А в деяких південних районах країни, де голод був особливо значним, «шкільна мережа, – як зазначав заступник наркома освіти Української РСР Я. Ряппо, – просто перестала існувати. Діти та вчителі вмирали або розходилися в різні боки. Органи народної освіти «перетворилися на органи соціального забезпечення дітей, а школи – на харчові пункти» [12, с. 24].

У зв'язку з цим гостро постало питання неграмотності молодшого покоління. Відтак партійні та радянські органи починають більшу увагу звертати на загальноосвітню школу, а не на дитячі будинки. Стає зрозумілим, що тільки «нова трудова школа зможе ліквідувати культурну відсталість країни» [1, с. 34]. Перетворення в життя постанов радянського уряду про школу сприяло подальшому розширенню мережі загальноосвітніх шкіл, значному поліпшенню якості навчально-виховної роботи в школі, дошкільних навчальних закладах і закладах інтернатного типу. Починаючи з 1924 року кількість дитячих будинків зменшується і в наступні роки тримається в межах, необхідних для виховання переважно дітей-сиріт. Боротьба за піднесення рівня роботи загальноосвітніх шкіл, що підкріплювалася запровадженням у країні загального обов'язкового початкового навчання, розгортанням мережі шкіл з 1930-1931 рр., сприяла реорганізуванню дитячих містечок в окремі дитячі будинки. 1927 року їх налічувалося вже лише 300 з кількістю вихованців 30,9 тис.

Таким чином, у перші роки Радянської влади дитячі будинки, містечка, колонії та інші заклади інтернатного типу основну увагу приділяли проблемам створення й виховання дитячих колективів. Для них характерною була принципова постановка трудового виховання у вигляді самообслуговування, суспільно корисної праці у виробничих майстернях і підсобних господарствах, а також у колгоспах і радгоспах у літній період. Згодом, після 30-х рр. ХХ ст., у зв'язку з розгортанням мережі загальноосвітніх шкіл потреба мати окремі школи в межах інтернатних закладів відпала. Робота з вихованцями зводилася до підготовки домашніх завдань, трудового виховання та проведення різних культурно-масових заходів у вільний від занять у школі час. Усе, що стосувалося навчання дітей, було прерогативою школи, яку вихованці дитячого будинку відвідували. Залишалося тільки забезпечити єдність і узгодженість у роботі цих двох педагогічних колективів.

«Вихованці дитячих будинків йшли в життя грамотними і відданими своїй Батьківщині людьми. Цю відданість вони продемонстрували в грізні роки війни і в час мирного будівництва» [1, с. 138]. Ці та інші відгуки про вихованців інтернатних установ Радянської України, накопичені архівні відомості про діяльність дитячих містечок, дитячих будинків, що підтверджують ефективність виховної роботи не лише з дітьми-сиротами, а й з безпритульними та малолітніми злочинцями, примушують сучасних науковців і діячів органів освіти вивчати й виявляти позитивні ідеї педагогічних надбань, вчитися їх застосовувати на сучасному етапі не лише розбудови громадянського суспільства, й а формування громадянина – патріота своєї держави.

Перспективним для подальших розвідок вважаємо дослідження проблематики імплементації наукових надбань у галузі історії соціально-педагогічної думки в сучасну систему функціонування та процес реформування інтернатних закладів освіти.

Література:

1. Бондар А. Д. Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917-1967) / А. Д. Бондар. – К. : Вид-во Київського унів-ту, 1968. – 223 с.
2. Бюлетень офіційних розпоряджень Наркомосу УСРР. – Ч.2 (1). – Харків : Наркомос, 1921. – 24 с.

3. Декларація Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей (1.07.1920) // Пролетарська освіта (Вінниця). – 1921. – № 1. – С. 2-4.
4. Дюшен В. О социальном воспитании. II-я лекция. / В. Дюшен. – К., 1919. – 7 с.
5. Зеньковський В. Про соціальне виховання / В. Зеньковський. – К. : Друкарня Всеукр. кооп. вид. союзу, 1920. – 64 с.
6. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота : навч. посіб. / Коваль Л. Г., Зверева І. Д., Хлебик С. Р. – К. : ІЗМН, 1997. – 390 с.
7. Мамонтов Я. Право держави і право дитини. З приводу „Декларації освіти» УСРР про соціальне виховання дітей / Я. Мамонтов // Соціальне виховання. Орган головноцстраху. – Ч. 1. – Харків, 1922. – С. 40-54.
8. Первый Всероссийский съезд деятелей по охране детства, Издание Народного Комиссариата Социального обеспечения. – М., 1920. – С. 3-4.
9. Петришина Л. До історії створення першого державного показового дитячого містечка в Одесі / Л. Петришина, А. Юрій // Охорона дитинства. Дитяче право: теорія, досвід, перспективи : матеріали конф., присвяченій 80-й річниці від дня заснування державного показового Дитячого містечка імені III Комінтерну в Одесі : зб. наук. пр. – Одеса : Юрид. література, 2001. – С. 191-197.
10. Порадник по соціальному вихованню дітей / упоряд. Ценсоцвих Нарком освіти УСРР. – Х. : Всеукраїнське держ. видавництво, 1921. – 131 с.
11. Протоколи засідань колегії Наркомосу УСРР за 1921 р. Копії (21 січня – 21 грудня 1921) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 516, 80 арк.
12. Ряппо Я. П. Народна освіта на Україні за десять років революції / Я. П. Ряппо. – К. : Держ. видав-во України, 1927. – 126 с.

Султанова Н. В.

ИСТОКИ СОЦИАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ В УЧЕРЕЖДЕНИЯХ ИНТЕРНАТНОГО ТИПА В УКРАИНЕ (20-Е ПТ. XX ВЕКА)

В статті охарактеризовані історическі передумови соціального виховання дітей в заведеннях інтернатного типу в 20-е годы XX века в Украине. Рассмотрены особенности функционирования и структура детских домов, детских городков, определена цель, основные задания социального воспитания детей в них. Обоснована методологическая почва, на которой строится социально-воспитательная работа с детьми, которые растут вне семьи. Раскрыты особенности практического воплощения ключевых аспектов социального воспитания детей. Проанализированы политические, социально-экономические и организационно-методологические условия, которые способствовали эффективности использования педагогических технологий социального воспитания детей в истории украинской педагогической мысли.

Ключевые слова: социальное воспитание, учреждения интернатного типа, детский дом, методы воспитания, общественный характер воспитания, дисциплина, детский городок.

Sultanova N. V.

BACKGROUND OF CHILDREN'S SOCIAL EDUCATION IN RESIDENTIAL INSTITUTIONS IN UKRAINE (THE 20TH OF THE XX CENTURY)

Historical pre-conditions of children's social education in residential institutions in Ukraine of the 20th of XX century are described in the article. The features of functioning and structure of children's houses, children's outdoor playsets are distinguished; basic aims and tasks of children's social education are defined. The methodological ground on which social and educational work is built with children, who grow up without a family, is proved. The features of a practical embodiment of key aspects of children's social education are revealed. The political, socioeconomic and organizationally methodological conditions which assisted efficiency of the use of pedagogical technologies of children's social education in the history of the Ukrainian pedagogical idea are characterized.

The analysis of educational activities in public institutions of orphans and children deprived of parental care is shown. The author describes the basic theory on the socio-educational work with children who grow up without a family, gives the characteristic of the main types of residential educational institutions (orphanages, boarding schools) and represents typical features of their

educational process. The distinctive features of social upbringing conception of the investigated period have been analyzed in practical realization: in particular, such questions as forms, methods and tendencies of social education development in boarding schools have been considered in the content of the article.

Key words: social education, residential institutions, children's outdoor playsets, methods of education, public character of education, discipline, children's village.

УДК 371.27:37

Сунь Цзіңцю*

ОСНОВНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ В КНР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті на основі аналізу науково-педагогічної літератури виокремлено та досліджено чинники впливу на розвиток освіти в Китайській Народній Республіці упродовж другої половини ХХ ст. Автором виокремлено етапи, які сприяли розвитку освіти в Китайській Народній Республіці упродовж другої половини ХХ ст.: копіювання моделі освіти СРСР; політика «Великого Стрибка»; політика «Культурної Революції»; постмаоїстське реформування. З'ясовано, що серед чотирьох чинників впливу на розвиток освіти КНР (економічний, політичний, соціальний та науково-технічний) упродовж досліджуваного періоду найбільш вагомим завжди залишався політичний.

Ключові слова: освіта в Китайській Народній Республіці, чинники розвитку освіти, етапи розвитку освіти.

Упродовж історії свого розвитку Китай завжди вирізнявся на міжнародній арені. За давнину існування та внесок у розвиток людства цю країну прозвали «колискою цивілізації». Останні два десятиріччя ХХ ст. світ став свідком не тільки суттєвого посилення позицій Китаю у світовій політиці та економіці, а й в освіті країни. Самі ж китайці стверджують, що «процвітання держави покладається на справу освіти». Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить, що певна кількість науковців пострадянського простору у своїх дослідженнях приділила увагу розвитку освіти в Піднебесній з моменту проголошення Китайської Народної Республіки 1949 року. (А. Антиповський, Н. Боревська, Н. Франчук та ін.). Історичні реформи та тенденції розвитку вищої освіти в Китаї упродовж другої половини ХХ ст. розглядали В. Клепиков, І. Наумов, Н. Пазюра та ін.

Однак аналіз наукових праць згаданих науковців свідчить, що цілісне дослідження чинників, які зумовили розвиток освіти у КНР у другій половині ХХ ст., відсутнє. Саме виокремлення та аналіз чинників, що вплинули на розвиток освіти КНР у другій половині ХХ ст., є ключем до розкриття феномену стрімкого розвитку країни упродовж зазначеного періоду.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури виокремити та проаналізувати чинники впливу на розвиток системи освіти в КНР, окреслити найбільш значні періоди розвитку історії освіти КНР у другій половині ХХ ст.

Вивчення історико-педагогічної літератури свідчить, що розвиток освіти Китаю в другій половині ХХ ст. можна поділити на такі характерні етапи [1]: 1949 – 1957 рр. (копіювання моделі освіти СРСР); 1958 – 1966 рр. (політика «Великого Стрибка»); 1967 – 1976 рр. (політика «Культурної революції»); 1977 – 2000 рр. (постмаоїстське реформування).

На думку авторитетного китайського дослідника Юань Чженьго, усебічне вивчення проблеми розвитку освіти можливе за умов розгляду таких чинників впливу, як економічний, політичний, соціальний та науково-технічний стан країни [4; 5].

*© Сунь Цзіңцю